

Kunnen, mogen, moeten

Bekwaamheid, bevoegdheid en verantwoordelijkheid

Bevoegdheid

Bij de veel voorkomende vraag wie mag wat is het helpend onderscheid te maken tussen: wat 'mag' in juridische zin (volgens de wet), wat past binnen de normen van de beroepsgroep, en welke veldafspraken gelden er over kwaliteit en bekostiging.

Hoewel de term "mogen" vaak wordt gebruikt gaat het in veel gevallen niet over "juridisch mogen" (wettelijk vastgelegd) en **bevoegdheid**: er zijn immers geen¹ handelingen wettelijk voorbehouden aan bepaalde psychologen, ook niet aan BIG-geregistreerden (zie hieronder bij Bevoegdheid in het kader van de wet BIG).

In het kader van de beroepsuitoefening gaat het over wat 'mag' volgens de professionele standaard van de beroepsgroep (waaronder de beroepscode), waar de professional in geval van via tuchtrecht op kan worden aangesproken. Hierbij speelt **bekwaamheid** een grote rol.

In het kader van inzet en bekostiging gaat het over kaders en afspraken in het veld (denk aan de veldnorm Kwaliteitsstatuut ggz, inclusief regiebehandelaarschap); of voorwaarden voor bekostiging (denk aan het Zorgprestatiemodel in de curatieve ggz 18+, of criteria voor contractering door jeugdaanbieders/gemeenten).

Deze veldnormen en bekostigingsregels kunnen per domein/stelsel (zoals Zorgverzekeringswet² of Jeugdwet) verschillen. Ze kunnen overigens heel bepalend zijn. Waardoor het bijvoorbeeld moeilijk is om in de curatieve ggz te werken zonder BIG-registratie, terwijl het niet 'verboden' is.

Bevoegdheid in het kader van de wet BIG

In wet BIG en (tucht)rechtspraak wordt de term 'bevoegdheid' gebruikt voor de bevoegdheid om voorbehouden handelingen te verrichten en/of daartoe opdracht te geven.

Voorbehouden handelingen zijn limitatief (niet meer en niet minder) in de wet BIG opgesomde risicovolle handelingen (waaronder injecteren, heelkundige handelingen).

Dit is volgens de letter van de wet BIG niet van toepassing op het beroepsmatig handelen van psychologen, omdat er geen handelingen voorbehouden zijn aan psychologen. Zo is het stellen van een diagnose - anders dan soms wordt gedacht - geen voorbehouden handeling, maar een kwestie van bekwaamheid.

Juist omdat psychologische handelingen zo moeilijk zijn af te bakenen en de omschrijving zo nauw luistert (het onbevoegd uitvoeren van voorbehouden handelingen is immers strafbaar) is ervoor gekozen deze niet als voorbehouden handelingen in de wet op te nemen.

¹ Uitzondering: gesloten jeugdhulp en dwang (wet zorg en dwang)

² Zie voor een uitgebreid overzicht van wet- en regelgeving in de curatieve ggz die valt onder de zorgverzekeringswet de [Wegwijzer Wet- en Regelgeving in de zorg](#) (paragraaf 1.6.4 en verder)

Waar in de praktijk wordt gesproken over de 'bevoegdheid' van de gz-psycholoog, gaat het in juridische zin alleen om het recht de bij wet beschermde titel gz-psycholoog te voeren. In de wet is ook het deskundigheidsterrein omschreven dat bij de titel hoort.

De wetgever geeft daarmee in algemene termen aan wat het werkterrein is waarop de beroepsbeoefenaar deskundig mag worden geacht, de individuele deskundigheid wordt hierdoor geobjectiveerd. De professional mag zelf de grenzen daarvan niet overschrijden. Maar de wet houdt geen exclusieve bevoegdheid in van BIG-geregistreerde psychologen ten opzichte van andere professionals in om in de (individuele) gezondheidszorg te werken of bepaalde handelingen te verrichten.

Het behoort tot de beleidsvrijheid van instellingen en werkgevers om te kiezen voor de aanstelling van bij voorkeur of uitsluitend (BIG)geregistreerde professionals.

Deze keuze is legitiem, mits daarvoor geen (vermeende) juridische grondslag wordt verondersteld.

Bekwaamheid

Het systeem van kwaliteitsborging van de beroepsuitoefening van psychologen rust voor een groot deel op bekwaamheid; een belangrijke pijler van de professionele standaard.

De inschatting van bekwaamheid (kennis en ervaring) kan lastig zijn, omdat het hierbij feitelijk gaat om een individuele afweging.

Beroepsregistratie vormt weliswaar een markering van vakbekwaamheid (het garandeert een generiek niveau van kennis en ervaring, opgedaan via opleiding), maar tegelijkertijd geldt: niet elke postmaster geregistreerde psycholoog (BIG/SKJ/NIP) kan alles. Als het bijvoorbeeld gaat om taken die je lange tijd niet hebt uitgevoerd, of waar je geen kennis over hebt opgedaan tijdens je opleiding, kun je alsnog onbekwaam zijn of je zo voelen, en is het verstandig aanvullende scholing te volgen of begeleiding te vragen van een ervaren collega.

Bekwaamheid in het kader van de Jeugdwet

In de Jeugdwet (jeugdhulp en jeugdbescherming aan cliënten tot 18 jaar) is de norm voor verantwoorde werktoedeling opgenomen ([artikel 5.1.1 Besluit Jeugdwet](#)). Die geeft mooi die afweging van bekwaamheid weer, en bestaat uit drie onderdelen:

- 1) aanbieders moeten werken met geregistreerden (BIG of SKJ)
- 2) de aanbieder moet bij de inzet van professionals rekening houden met hun kennis en ervaring (want: niet elke registreerde kan alles) en
- 3) de aanbieder moet de professional de ruimte geven te werken volgens diens professionele standaard (beroepscode, vakinhoudelijke richtlijnen).

Hieruit blijkt dat er een verantwoordelijkheid ligt bij de aanbieder/werkgever, maar ook bij de professional zelf. Een psycholoog die zich niet bekwaam voelt (doordat hij niet over voldoende kennis/ervaring beschikt voor bepaalde werkzaamheden) heeft zelf ook een verantwoordelijkheid om begeleiding te vragen van een ervaren collega, of aanvullende scholing te volgen. Overigens geldt dit ook voor postmasteropgeleide professionals die zich niet bekwaam genoeg voelen voor een specifieke handeling/interventie.

Bekwaamheid op master- en postmasterniveau

Waar het ook op neerkomt is dat je niet in algemene zin kunt zeggen: hiertoe is een masterpsycholoog bekwaam, en hiertoe is een postmasterpsycholoog bekwaam. Je kunt hoog-over en generiek iets zeggen over opleidingsniveau, en welke competenties je mag verwachten van iemand met een bepaald opleidingsniveau.

Die competenties zijn bijvoorbeeld te vinden in het [competentieprofiel van de Kinder- en Jeugdpsycholoog](#) of in het opleidingsplan van de [Gezondheidszorgpsycholoog](#). Ook kan een beroepsgroep hoog-over iets vinden over vakbekwaamheid, dus wat er nodig is om het vak goed uit te oefenen.

Norm voor vakbekwaamheid van het NIP: 6 jarige opleiding

De norm voor vakbekwaamheid van het NIP is een voorbeeld van zo'n hoog-over visie. De beroepsgroep van psychologen is van mening dat – in algemene zin – de beroepsuitoefening een gedegen niveau van kennis en ervaring vraagt, en dat daarvoor een opleidingsduur van 6 jaar nodig is. De beroepsgroep zegt: als je een vierjarige (overwegend theoretische) universitaire opleiding hebt gevolgd, dan heb je (over het algemeen) nog niet voldoende kennis en ervaring om dit beroep zelfstandig uit te voeren.

Wat de norm voor vakbekwaamheid van de beroepsgroep hiermee niet zegt is: een masterpsycholoog zonder postmasterregistratie is nooit bekwaam genoeg om bepaalde taken uit te voeren, of zonder postmasteropleiding en -registratie mag je niet werken/diagnoses stellen/behandelen (ben je niet bevoegd).

Inzet van psychologen op masterniveau

Duizenden psychologen zijn in veel verschillende domeinen werkzaam op masterniveau; zo zijn er ongeveer 4.000 psychologen op masterniveau geregistreerd bij SKJ en dus werkzaam in het jeugddomein. Deze psychologen kunnen net van de universiteit komen en hun eerste baan hebben, maar ze kunnen ook al beschikken over 10 jaar werkervaring, aangevuld met verschillende cursussen op postmasterniveau.

En niet onbelangrijk in het kader van bescherming van de client: ook masterpsychologen die bij SKJ zijn geregistreerd, of lid zijn van het NIP, vallen onder tuchtrecht (van SKJ respectievelijk het NIP). In het geval van een klacht wordt hun handelen getoetst aan de beroepscode, en zijn zij hierop aanspreekbaar.

Op basis van de norm voor vakbekwaamheid van het NIP kun je zeggen: de beroepsgroep vindt dat een 4 jarige, universitaire opleiding alleen iemand nog niet voldoende toerust om het vak zelfstandig uit te oefenen, en zorg dus bij masterpsychologen voor extra begeleiding of aanvullende scholing en ruimte voor reflectie. Die noodzaak voor extra begeleiding en/of scholing kan anders zijn voor iemand die net van de universiteit is of een master met 10 jaar ervaring. Deze ruimte voor afweging is mogelijk lastig, maar is in zekere zin ook goed, omdat het dwingt bewust te kijken naar wie waarvoor wordt ingezet. Zie ook de [handreiking inzet masterpsychologen in de zorg](#) van het NIP.

Verantwoordelijkheid

Een veel besproken onderwerp rond vakbekwaamheid van psychologen is het al dan niet werken 'onder verantwoordelijkheid van' geregistreerde psychologen³.

In de gezondheidszorg worden regelmatig constructies gehanteerd, waarvan ten onrechte wordt verondersteld dat zij op de wet BIG zijn gebaseerd. Daarbij worden aan (BIG)-geregistreerde psychologen verantwoordelijkheden toegeschreven die in de praktijk niet uitvoerbaar zijn, maar bovendien een spanningsveld opleveren met de Beroepscode voor psychologen.

Beroepscode

Uitgangspunt van de Beroepscode voor psychologen is dat de psycholoog zelf verantwoordelijk is voor het eigen handelen of nalaten. Deze professionele verantwoordelijkheid hoort bij de professionele autonomie van de psycholoog. De psycholoog is daarop tuchtrechtelijk aan te spreken, ongeacht zijn werkveld, functie, inschaling, registratie of vakbekwaamheidsniveau. Professionele verantwoordelijkheid kan niet zonder meer worden beperkt of uitgebreid, althans niet zonder duidelijke juridische grond. Misverstanden hierover zijn noch in het belang van de cliënt, noch in het belang van de psycholoog zelf.

Eindverantwoordelijkheid

Het begrip 'eindverantwoordelijkheid' is een begrip dat, waar het gaat om de inhoudelijke verantwoordelijkheid van de psycholoog voor zijn handelen, geen juridische betekenis heeft. Eindverantwoordelijkheid hangt samen met de interne organisatiestructuur en is van toepassing op de verantwoordelijkheid voor het proces en niet voor de inhoud. Het draait daarbij om het belangrijke onderscheid tussen het 'dat' en het 'wat'. De professional die is belast met een bepaalde eind- of managementverantwoordelijkheid is bijvoorbeeld verantwoordelijk voor de algehele gang van zaken op een afdeling, het behandelbeleid of de kwaliteit van de instelling als geheel (dus dat het gebeurt). De psycholoog zelf draagt echter altijd de inhoudelijke verantwoordelijkheid voor het eigen handelen (dus wat er gebeurt).

Verantwoordelijkheid in een opleidingssituatie

Er is één situatie waarin er sprake kan zijn van (mede) verantwoordelijkheid voor het handelen van een andere psycholoog. In opleidingssituaties wordt er namelijk van uitgegaan dat de praktijkopleider of werkbegeleider verantwoordelijk is voor het goed verlopen van de opleiding en naast de opleiding (psycholoog in opleiding), is voor de inhoud van de werkzaamheden van de opleiding. De werkbegeleider is ook tuchtrechtelijk aan te spreken op deze inhoudelijke (mede)verantwoordelijkheid, naast zijn of haar eigen verantwoordelijkheid voor de wijze waarop hij/zij de werkbegeleiding uitvoert. Medeverantwoordelijkheid kan tot uitdrukking komen in (mede)ondertekening door de werkbegeleider van verslagen en correspondentie van de opleiding.

³ In deze notitie wordt verwezen naar geregistreerde psychologen. Gedoeld wordt op registraties op postmasterniveau (BIG/NIP/SKJ), waaraan voor NIP-leden de merknaam Registerpsycholoog NIP is gekoppeld.

Zicht hebben op werkzaamheden

Een belangrijk criterium bij het kunnen nemen van (mede)verantwoordelijkheid is het hebben van voldoende zicht op de werkzaamheden. In de dagelijkse praktijk wordt door leidinggevendenden nogal eens, ook buiten een opleidingssituatie om, van (BIG/postmaster) geregistreerde psycholoog verlangd om rapportages van andere psychologen (mede) te ondertekenen. Vaak berust deze werkwijze op de veronderstelling dat er bij de geregistreerde psycholoog sprake zou zijn van 'eindverantwoordelijkheid'. Dit kan tot misverstanden leiden, want medeondertekening houdt niet per definitie inhoudelijke medeverantwoordelijkheid in. Buiten een opleidingssituatie kan er niet zonder meer van worden uitgegaan dat de geregistreerde psycholoog is aangesteld als werkbegeleider, en als zodanig direct zicht heeft op de werkzaamheden.

In de praktijk kan het voorkomen dat een geregistreerde psycholoog meerdere psychologen 'onder zijn hoede' heeft. Door het in de praktijk veelal ontbreken van (voldoende) zicht op de werkzaamheden van de psycholoog, kan de pretentie van een inhoudelijke en tuchtrechtelijke medeverantwoordelijkheid niet worden waargemaakt. Het ontbreken van zicht betekent dat de geregistreerde niet in staat is om daadwerkelijke begeleiding te geven aan de psycholoog en daarmee niet in staat is zich een oordeel te vormen over de deskundigheid en bekwaamheid van de psycholoog. Door als geregistreerd psycholoog in zo'n geval toch een rapportage te ondertekenen kan de cliënt op het verkeerde been worden gezet. De cliënt mag er immers van uit gaan dat de geregistreerde psycholoog op basis van de medeondertekening via het NIP- of BIG tuchtrecht aan te spreken is. Pas bij de klachtenbehandeling zou dan blijken dat de klager aan het verkeerde adres is.

Verantwoordelijkheidsverdeling en veldnormen

Een ander misverstand doet zich voor rond veldnormen. Zo wordt vaak aangenomen dat een regiebehandelaar (beschreven in het Kwaliteitsstatuut ggz, een veldnorm die van toepassing is in de curatieve ggz onder de Zorgverzekeringswet) ook inhoudelijke (eind)verantwoordelijkheid draagt. Dat is niet het geval. De eigen inhoudelijke verantwoordelijkheid van de betrokken professionals blijft altijd uitgangspunt. Zie ook de [Wegwijzer Wet- en Regelgeving voor psychologen in de gezondheidszorg](#) en de [Handreiking verantwoordelijkheidsverdeling bij samenwerking in de zorg](#).

Regiebehandelaarschap

Regiebehandelaar is een rol die is vastgelegd in het Kwaliteitsstatuut ggz, een veldnorm die alleen geldt voor de curatieve ggz onder de Zorgverzekeringswet, en niet in de jeugdhulp die valt onder de Jeugdwet. Het feit dat de rol "regiebehandelaar" geen kader heeft in het jeugddomein, betekent overigens niet dat het niet nodig is afspraken te maken over wie regie heeft en wie en aanspreekpunt is voor de client. Maar daarbij is het veel belangrijker om je af te vragen: wie kan dat in dit geval het beste doen/zijn, met andere woorden: wie is bekwaam om die rol op zich te nemen.

Ook bij regie en regiebehandelaarschap geldt: elke psycholoog is zelf verantwoordelijk voor zijn handelen, een regiebehandelaar kan deze verantwoordelijkheid niet overnemen. Iemand kan hooguit vanuit de organisatie verantwoordelijk zijn voor de regie op een proces, maar niet voor het handelen van een andere professional.